

تحلیل مکانی و زمانی رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه؛ شهرستان بهارستان)^۱

علی بیاتی^۲، حمید فاطمی‌موحد^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۱۷

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر با هدف دست‌یابی به الگوی زمانی و مکانی رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه شهروندان بهارستانی از یک سو و شناسایی عوامل مؤثر بر رخداد سرقت‌های یاد شده از سوی دیگر، انجام گرفته است.

روش پژوهش: در این تحقیق از روش ترکیبی (کمی و کیفی) استفاده شده است. در روش کمی از تکنیک تحلیل ثانویه و در روش کیفی از روش تحلیل محتوای کیفی بهره‌برده‌ایم. جامعه آماری در روش کمی شامل کلیه سرقت‌هایی است که از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱ در شهر بهارستان اتفاق افتاده است. جامعه آماری بخش کیفی، شامل نخبگان و خبرگان حوزه انتظامی و حجم نمونه (به تعداد ۶۳ نفر) می‌باشد. روش نمونه‌گیری در بخش کمی از نوع تمام شمار و در بخش کیفی از نوع نمونه‌گیری هدفمند یا نظری است. در بخش کمی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون t تک استفاده شده است. روایی بخش کمی و کیفی به ترتیب از نوع روایی صوری و ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی است.

یافته‌ها و نتایج: رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه در شهرستان بهارستان از الگوهای مکانی و زمانی ویژه‌ای پیروی می‌کند. بدین نحو که بیشتر این سرقت‌ها، از نظر مکانی در خیابان‌ها، کوچه‌ها، مراکز تفریحی (پارک‌ها و بوستان‌ها) خلوت و از نظر زمانی نیز بیشتر در ایام میانی هفته (سه شنبه‌ها) بین ساعت ۱۳:۳۰ تا ۱۴:۳۰ رخ می‌دهد. همچنین مجموعه‌ای از عوامل (فقر و بیکاری، شرایط محیطی، حاشیه‌نشینی، نقش گروه همسالان، پایگاه اجتماعی و اختلالات شخصیتی سارقان) به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رخداد سرقت‌های خشن تلفن همراه در شهرستان بهارستان شناسایی شده‌اند.

واژگان کلیدی: تحلیل مکانی و زمانی، سرقت خشونت‌آمیز تلفن همراه، پلیس، شهرستان بهارستان.

۱. این مقاله حاصل اثر پژوهشی مستقل است.

۲. استادیار گروه حقوق دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

ali.bayati63@yahoo.com

۳. استادیار گروه حقوق دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. Dr.hfatemi97@gmail.com

مقدمه

اگر چه مفهوم «جامعه امن»^۱ به مثابه بنیادین‌ترین شاخص شهرنشینی و جامعه مدنی، امروزه اهمیتی دوچندان یافته است؛ اما واکاوی‌های انجام شده حکایت از آن دارد که در سال‌های اخیر، به دلایل گوناگون (از جمله افزایش ابزارهای الکترونیک، بحران‌های اقتصادی، فقر، تورم، افزایش بی‌رویه جمعیت، مدیریت ناکارآمد شهری و اختلالات شخصیتی بزهکاران) رخداد برخی ناهنجاری‌های اجتماعی به ویژه «سرقت‌های خشن تلفن همراه» در جوامع شهری، افزایش یافته است، در حالی که میزان کشف، شناسایی و دستگیری این دسته سارقان از وضعیت قابل قبولی برخوردار نیست (لی^۲ و همکاران، ۲۰۲۲، ۱۳۱۱). سرقت به‌ویژه نوع خشونت‌آمیز آن، امنیت روانی و احساس آرامش شهروندان را خدشه‌دار و همین امر ضرورت اتخاذ راهکار(هایی) برای پیشگیری از رخداد آن را ملموس‌تر می‌کند (نجفی و زیاری، ۱۴۰۰، ۱۱۷). در این راستا، واکاوی جرایم در بستر زمان و مکان، کانون توجه پژوهش‌گران قرار گرفت. (عبادی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۷، ۹۲) تا جایی که امروزه با گسترش تدریجی «جرم‌شناسی محیطی»^۳ چگونگی پراکندگی جرایم بر اساس شاخص زمان و مکان، محور رهیافت پلیس مسئله‌محور و پیشگیری هدفمند از جرم، قرار گرفته است (اسنپهان^۴ و هاردینس^۵، ۲۰۲۱، ۷۱۵).

«سرقت خشن»^۶ یا «سرقت به‌عنف» به معنای گرفتن یا تلاش برای گرفتن مال غیر به‌زور یا با تهدید و ترساندن یا با قهر و غلبه است. سارقان تلفن همراه، عموماً با استفاده از موتورسیکلت اقدام به قاپیدن تلفن همراه شهروندان می‌کنند و چنانچه با مقاومت ایستادگی بزه‌دیده روبرو شوند با استفاده از سلاح سرد و حتی در مواردی با تهدید

1. Safe community.

2. Lee.

3. Environmental criminology.

4. Snaphaan.

5. Hardyns.

6. Violent robbery.

اسلحه، سرقت را انجام می‌دهند. بر اساس ماده ۶۵۲ قانون مجازات اسلامی: «هرگاه سرقت مقرون به آزار باشد و یا سارق مسلح باشد، به حبس از سه ماه تا ده سال و شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم می‌شود و اگر جرحی نیز واقع شده باشد، علاوه بر مجازات جرح به حداکثر مجازات مذکور در این ماده محکوم می‌گردد». قانونگذار در ماده ۶۶۹ قانون یاد شده در خصوص مفهوم ورود به عنف نیز چنین بیان داشته: «هرگاه کسی، دیگری را به هر نحو تهدید به قتل یا ضررهای نفسی یا شرفی یا مالی یا به افشای سری نسبت به خود یا بستگان او کند، اعم از این که به این واسطه تقاضای وجه یا مال یا تقاضای انجام امر یا ترک فعلی را کرده یا نکرده باشد، به مجازات شلاق تا ۷۴ ضربه یا زندان از دو ماه تا دو سال محکوم خواهد شد». همچنین براساس ماده ۶۱۷ قانون مزبور، ورود به عنف به خانه نیز با این مضمون مورد توجه قرار گرفته است: «هرکس به وسیله چاقو و یا هر نوع اسلحه دیگر تظاهر یا قدرت‌نمایی کند، یا آن را وسیله مزاحمت اشخاص یا اخاذی یا تهدید قرار دهد، یا با کسی گلاویز شود، در صورتی که از مصادیق محارب نباشد به حبس از شش ماه تا دو سال و تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد». البته این رویکرد قانونگذار با تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری (مصوب ۱۳۹۹) اندکی تغییر یافته و برخی از انواع سرقت‌ها از نظر قانونگذار قابل گذشت تلقی و کیفر حبس پیش‌بینی شده برای آن‌ها، تقلیل یافته است که قابل تأمل به نظر می‌رسد.^۱

با توجه به این که «شهرستان بهارستان» از جمله نقاط پر جمعیت شهری است که رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه در آن دارای فراوانی است؛ هدف اصلی پژوهش حاضر، تحلیل مکانی - زمانی رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز^۲ تلفن همراه شهروندان

۱. برای مطالعه بیشتر بنگرید به: علی نسب و بنی نعیمه (۱۳۹۹)، «تحلیل جامعه‌شناختی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری با تأکید بر احکام جنایی در سال ۱۳۹۹»، فصلنامه علمی - پژوهشی توسعه اجتماعی، دوره ۱۶، شماره ۴.

۲. گفتنی است، افزایش بزه سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه شهروندان، تنها به ایران ختم نمی‌شود. برای نمونه، گزارش تیم امنیت تلفن‌های همراه در آمریکا نشان می‌دهد از هر ۱۰ نفر آمریکایی یک نفر، قربانی سرقت تلفن همراه بوده است. همچنین مرکز پژوهشی مشهور کانادایی «اینپاناس فناوری» در تازه‌ترین گزارش خود اظهار

بهارستانی و عوامل مؤثر بر آن است. چرا که، رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه، افزون بر هزینه‌های سنگینی که بر جسم و روح بزه‌دیدگان بر جای می‌گذارد، در هر منطقه دولت را به توسعه کمی و کیفی نهادهای مبارزه با جرم (به‌ویژه یگان‌های انتظامی و گشت‌های پلیسی) وادار می‌کند تا از این رهگذر بتواند از حقوق شهروندان و امنیت جامعه پاسداری کند (سامانتا^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). البته این هزینه‌ها را باید به هزینه‌های پیشگیری از جرم، هزینه‌های مربوط به تعقیب، دستگیری و نگهداری متهمان و مجرمان افزود (خاتمی‌نژاد و نجفی، ۱۳۹۷، ۱۲۲). بر اساس آن چه گذشت، گرایش به تحلیل مکانی و زمانی جرایم و به‌طور کلی بررسی رابطه مکان و زمان در رخداد جرایم در سال‌های اخیر، مورد توجه نهاد پلیس قرار گرفته است. در این راستا پرسش‌های اصلی پژوهش نیز عبارتند از: ۱- الگوهای مکانی- زمانی رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه شهروندان بهارستانی چگونه است؟ ۲- تأثیر هر کدام از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر رخداد سرقت‌های خشن تلفن همراه به چه میزانی است؟^۲

پیشینه و مبانی نظری

پیشینه

به‌طور کلی پیرامون تحلیل مکانی و زمانی رخداد جرایم خشن و عوامل مؤثر بر آن، پژوهش‌هایی صورت گرفته، اما در خصوص موضوع تحقیق حاضر، پژوهش خاصی

داشته، سرقت تلفن همراه شهروندان در جهان به ویژه در کشورهای فاقد سازوکار قانونی و پلیسی نظام‌مند، افزایش چشمگیری یافته است. برای مطالعه بیشتر بنگرید به:

Palmater, P. D. (2022). Death By Poverty. Power and Resistance: Critical Thinking About Canadian Social Issues, 69.

1. Samanta.

۲. مهمترین عوامل مؤثر بر رخداد سرقت تلفن همراه شهروندان پس از مطالعه پژوهش‌های پیشین استخراج و پس از گنجاندن در متن مصاحبه در اختیار خبرگان قرار گرفته است.

انجام نگرفته است. بنابراین به برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با عنوان پژوهش اشاره می‌کنیم:

مهندزاد و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «تعیین کانون جرم‌خیز نزاع و درگیری؛ مورد مطالعه شهر جدید هشتگرد» به این نتیجه رسیدند که مرکز متوسط شرارت و درگیری در (فاز ۳) شهرک هشتگرد واقع شده است. همچنین فقر تنوع قومی، تحرک اجتماعی و مشخصه‌های کالبدی در میزان بالای جرم در شهر جدید هشتگرد تأثیر معناداری دارند.

عبادی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «شناسایی کانون‌های جرم‌خیز سرقت داخل خودرو و بررسی تأثیر تراکم جمعیت در شکل‌گیری این کانون‌ها در شهر گرگان» به این نتیجه رسیدند که محله‌های با ساختار نامناسب و تراکم جمعیت بالا، باعث شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز در شهر می‌شوند، بنابراین مسئولین باید نسبت به بهبود و اصلاح وضعیت موجود کانون‌های جرم‌خیز فعلی اقدام نمایند و با برنامه‌ریزی مناسب از ایجاد کانون‌های مشابه در آینده پیشگیری کنند.

یزدانی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «بررسی الگوهای پراکنش فضایی جرایم سرقت در شهر اردبیل به منظور شناسایی کانون جرم‌خیز سرقت» به این نتیجه رسیدند که؛ الگوهای پراکنش فضایی محل وقوع جرم سرقت به صورت خوشه‌ای بوده و بیشتر جرائم ارتكابی در جهات جغرافیایی شمال غربی و جنوب شرقی شهر اردبیل رخ داده است. همچنین مشخص شد بین محله‌های مختلف شهر از نظر میزان وقوع جرم سرقت، خودهمبستگی فضایی معنی‌داری وجود دارد.

پرهیز و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «شناسایی و تحلیل مکانی کانون‌های جرم‌خیز در کلان‌شهرها؛ مورد مطالعه منطقه ۱۲ کلان‌شهر تهران» به این نتیجه رسیده‌اند که رخداد جرایم در کلان‌شهر تهران از الگوی خوشه‌ای و متمرکز پیروی می‌کند و

تحلیل زمانی روزهای هفته و ساعات شبانه روز نیز نشان می‌دهد، رخداد جرایم در روزهای پنجشنبه و به ویژه بین ساعت ۱۷:۳۰ تا ۱۸:۳۰ به اوج خود می‌رسد. پیشگامی فرد و دیگران (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل جغرافیایی کانون‌های جرم خیز مرتبط با مواد مخدر کرمانشاه» به این نتیجه رسیدند که منطقه اسکان غیررسمی جعفرآباد و چهار راه رشیدی از مهم‌ترین کانون‌های وقوع جرم در ارتباط با مواد مخدر در شهر کرمانشاه به‌شمار می‌رود و پراکندگی فضایی جرایم مورد بررسی در این شهر از الگوی خوشه‌ای و متمرکز پیروی می‌کند.

بارانی و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل الگوهای مکانی زمانی بزهکاری در مناطق شهری»؛ به این نتیجه رسیده‌اند که، وقوع جرایم سرقت به‌عنف، شارت و باج‌گیری در بخش مرکزی شهر تهران از الگوهای مکانی و زمانی خاصی پیروی می‌کند و بیشتر جرایم در روزهای شنبه، یکشنبه و چهارشنبه و در روز و وقت اداری رخ می‌دهد. هپیل و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل مکانی و زمانی تیراندازی‌های پلیس و نسبت آن با جرایم ارتكابی توسط مجرمین در شهرهای فرانسه»؛ آن‌ها پس از بررسی مکان و زمان تیراندازی‌های پلیس فرانسه در مأموریت‌های مهم، به واکاوی جرایم مهم ارتكابی توسط مجرمین در شهرهای بزرگ و پرجمعیت فرانسه مانند پاریس پرداخته به این نتیجه می‌رسد که افزون بر تبعیض نژادی، فقر و بیکاری و گسست‌های خانوادگی، اختلالات شخصیتی بزهکاران نیز در افزایش مناطق جرم‌خیز به‌ویژه رخداد سرقت‌های خشن، تاثیر بسزایی دارد.

دیملو و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان «تجزیه و تحلیل مکانی و زمانی فعالیت مجرمانه خشن در بریتانیا»؛ آن‌ها در پژوهش خود، پس از واکاوی نوع و نرخ جرایم خشن در شهرهای کوچک و بزرگ بریتانیا به این نتیجه می‌رسد که؛ با افزایش نابرابری درآمدی و فاصله طبقاتی در کنار ناهمگونی‌های نژادی، قومی و زبانی،

سرقت‌های خشن نیز افزایش می‌یابد و این نابرابری در شهرهای بزرگ و پر جمعیت بیشتر به دیده می‌شوند.

انسلین و همکاران (۲۰۱۶)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل مکانی و زمانی جرایم خشن با رویکرد GIS»؛ آن‌ها بر این باورند که نرخ جرایم خشن در برخی از مناطق ایالت می‌سی‌سی‌پی آمریکا به دلیل فقر، بیکاری و حاشیه‌نشینی افزایش یافته است. همچنین انواع مناطق جرم‌خیز، دوری و نزدیکی مناطق جرم‌خیز به ایستگاه‌های پلیس، تغییر مکان جرم در طول زمان، نرخ جرایم خشن هر منطقه را نیز تحلیل می‌کنند.

راتچلیف (۲۰۱۰)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل زمانی و مکانی ارتکاب جرایم خشن در ایالت واشنگتن و عوامل مؤثر بر آن»؛ پس از تحلیل مکانی و زمانی جرایم خشن در ایالت واشنگتن، مؤثرترین عوامل ارتکاب این جرایم را فقر، بیکاری، گسست‌های خانوادگی، ... می‌داند و در نهایت توصیه‌هایی را برای قانونگذاران و پلیس برای پیشگیری از وقوع جرایم خشن و چگونگی رویارویی پلیس با مرتکبان این نوع جرائم ارائه می‌کند.

کیث هریس (۱۹۸۶)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل زمانی و مکانی ارتکاب جرم سرقت در مناطق مرفه‌نشین شهر پاریس» این اندیشه که جرم با فقر همبستگی مستقیم دارد را به آزمون درآورد و دریافت، میزان رخداد جرایم علیه اموال و مالکیت در ثروتمندترین منطقه فرانسه بالاتر است، در حالی که تنها نصف میزان جرایم خشونت‌آمیز به این منطقه مربوط است. بدین معنا که میزان جرایم خشونت‌آمیز در مناطق مرفه‌نشین به مراتب پایین‌تر از مناطق فقرنشین است.

با مرور پژوهش‌های بالا می‌توان گفت؛ اکثر تحقیق‌های پیشین به ویژه پژوهش‌های داخلی، متمرکز به جرایم غیرخشن بوده و تنها به بررسی مکانی کانون‌های جرم‌خیز پرداخته‌اند تا شناسایی کانون‌های زمانی جرایم. بنابراین تفاوت اصلی این پژوهش با

پژوهش‌های پیشین را می‌توان در پرداختن به بعد زمانی و مکانی سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه و عوامل مؤثر بر آن دانست.

مبانی نظری

برای تبیین چهارچوب نظری تحقیق باید نیم‌نگاهی به آبشخور تاریخی موضوع داشت تا فرایند پیدایش الگوی تحلیل جرم در بستر زمان و مکان مشخص شود. در این راستا گاری^۱ از نخستین اندیشمندانی است که با ترسیم جرایم خشونت‌آمیز علیه اموال و مالکیت کشف کرد رخداد جرایم خشن از نظر زمان و مکان در شهرهای مختلف فرانسه متفاوت است. تقریباً در همان دوره، کیوتلت^۲ تعداد رخداد جرایم خشن را در بازه‌های زمانی مختلف بررسی کرد و دریافت، الگوی جرم بر اساس فصل سال تغییر می‌کند (ونگ^۳ و لیو^۴، ۲۰۱۷، ۲۷). پس از آن و با پیشرفت‌های به‌دست آمده در ثبت و گردآوری داده‌های مجرمانه و نیز با روند رو به رشد هوشمندسازی پلیس در دهه‌های اخیر (مانند استفاده از سامانه‌های بر خط ثبت جرایم، نصب دوربین در خودرو و لباس پلیس و...) داده‌های مجرمانه با سرعت و شفافیت فزاینده‌ای در دسترس هستند که همین امر، محققان را به انجام تحلیل‌های خرد (به‌ویژه تحلیل مکانی و زمانی جرایم) تشویق می‌کند. با افزایش پژوهش‌های یاد شده به تدریج نظریه‌هایی پیرامون تحلیل مکانی و زمانی جرایم نیز تولید و توسعه یافت.

برای تحلیل مکانی جرایم، یکی از مهم‌ترین مفاهیم توصیف‌کننده الگوی رخداد جرایم، نقطه کانونی است. تا سال (۱۹۸۲) اگر چه تصور کلی بر این بود که رخداد جرایم خشن به‌صورت یکسان در مکان توزیع نشده است، اما در برخی مناطق شهری که دارای ویژگی‌هایی مانند جمعیت زیاد، محرومیت‌های اقتصادی هستند، بیشتر متمرکز شده است. مدت کوتاهی پس از آن، شرمن و همکاران (۱۹۸۹)، مطالعه

-
1. Guerry.
 2. Quetelet.
 3. Wang.
 4. Liu.

بیشتری در مورد چگونگی پراکندگی کمی جرایم در شهر مینیاپولیس^۱ انجام دادند. آن‌ها دریافته‌اند که حدود ۵۰.۴ درصد از تمام تماس‌های دریافتی پلیس، درخواست خدمات پلیسی از سوی شهروندان بوده و تنها در ۳.۳ درصد از تماس‌ها از نظر مکانی، خیابان‌ها و تقاطع‌های پر رفت و آمد شهری را به خود اختصاص داده است. الگوهای مشابهی در شهرهای دیگر نیز وجود داشت. بر اساس این یافته‌ها، بر/نتینگهام و همکاران (۱۹۹۵)، عوامل مکانی تسهیل‌کننده و زمینه‌ساز جرم را برای توصیف این پدیده پیشنهاد کردند. آن‌ها معتقد بودند همان‌گونه که مکان‌های مختلف شهرها به دلایل مختلف، کارکردهای گوناگونی برای جذب افراد به خود دارند، تأثیرات متفاوتی نیز بر رخداد جرایم دارند. (چن^۲ و دیگران، ۲۰۲۳، ۴). مجرمان در مکان‌های شلوغ عمومی (مانند مراکز خرید، ورزشگاه‌های ورزشی) انگیزه کمتری برای ارتکاب جرایم خشونت‌آمیز دارند. بر عکس در مکان‌های خلوت عمومی (مانند کلوب‌های شبانه، بارها، ایستگاه‌های اتوبوس و ...) که زمینه برای فعالیت‌های غیرقانونی مانند خرید و فروش مواد مخدر و در نتیجه جذب مجرمان مناسب است، انگیزه بیشتری برای ارتکاب جرایم خشونت‌آمیز داشته‌اند. در واقع این مکان‌ها خود به‌عنوان عوامل تسهیل‌کننده و زمینه‌ساز جرم عمل می‌کنند.

افزون بر تحلیل رخداد جرایم در بستر مکان، محققان به الگوهای رخداد جرایم در بستر زمان نیز توجه کرده‌اند. فِلِسون^۳ (۲۰۰۳)، بر اساس داده‌های مربوط به سرقت در ۱۳ شهر متوسط در ایالات متحده دریافت، جرایم به‌طور قابل توجهی در ساعات روز متفاوت است. از این‌رو، پیشنهاد داد، شاخص زمان برای پیش‌بینی و تحلیل رخداد جرایم مناسب است. همچنین سکاتو^۴ تعداد قتل‌های خشونت‌آمیز به‌وقوع پیوسته در فصول مختلف سال در شهر سائوپائولوی برزیل را بررسی و دریافت؛ رخداد جرایم

1. Minneapolis.

2. Chen.

3. Felson.

4. Ceccato.

خشونت‌آمیز در فصل‌های مختلف سال به‌طور قابل توجهی متفاوت است (فلسون^۱ و پلسن^۲، ۲۰۰۳، ۵۹۶). با توجه به دشوار بودن تعیین زمان وقوع جرایم، روش‌هایی برای تحلیل الگوی زمانی جرایم کشف شد. برای نمونه *راتچلیف*^۳ از مهم‌ترین اندیشمندانی است که نظریه‌های وی، عمیقاً بر الگوی مکانی و زمانی رخداد جرایم تأثیر گذاشته است. *راتچلیف* ایده «همبستگی آئوریستی»^۴ را برای محاسبه احتمال رخداد جرایم در بستر زمان را پیشنهاد کرد و دریافت، کانون رخداد جرایم خشن؛ بیشتر متمرکز بر شب (به خصوص ساعات پایانی شب و ساعات آغازین روز) است و کمتر در طول روز رخ داده است (راتچلیف^۵، ۲۰۱۰، ۱۵).

افزون بر این مطالعات کمی، برخی از تحلیل‌های کیفی نیز برای توضیح این که چرا خطر رخداد جرایم در بستر زمان و مکان متفاوت است، مطرح شد. نظریه فعالیت‌های روزمره^۶ که توسط کوهن و فلسون (۱۹۷۹) ارائه شد، به‌منظور تلاش برای توضیح چرایی افزایش رخداد جرایم خشن در طول یک دوره بهبود اقتصادی در تاریخ ایالات متحده پدیدار شد. یافته‌ای که نظریه‌های سنتی جرم‌شناسی را به چالش کشاند. کوهن و فلسون معتقد بودند، پاسخ به تضادها و تعارض‌های ظاهری را می‌توان در تغییرات زمانی ایجاد شده (در دوره پس از جنگ) و نیز در دگرگونی‌های مکانی (جمعیتی) جست و جو کرد. دگرگونی‌هایی که فرصت‌ها و زمینه‌های رخداد جرایم را تحت تأثیر قرار می‌دهند. آن‌ها همچنین اظهار داشتند؛ از آنجایی که فعالیت‌ها و عادات روزانه افراد معمولاً یکنواخت بوده و از الگوهای تکراری پیروی می‌کنند، ایجاد تغییر در آن‌ها (هر چند جزئی) در بلندمدت یا کوتاه‌مدت بر رخداد جرایم تأثیر می‌گذارد. نظریه دیگر در

-
1. Felson.
 2. Poulsen.
 3. Ratcliffe.
 4. aoristic signature.
 5. Ratcliffe.
 6. Routine activity theory.

این زمینه نظریه انتخاب عقلانی^۱ است که از سوی کورنیش و کلارک (۱۹۸۶)، ارائه شده است. از دیدگاه آن‌ها، عوامل مؤثر بر ارتکاب جرم و انگیزه مجرمانه در بستر مکان و زمان دو عامل مهم در تحلیل جرایم به‌شمار می‌روند. بدین نحوه که جرایم زمانی ارتکاب می‌یابد که مجرم انگیزه و فرصت لازم را داشته و مکان و زمان نیز مساعد است (چن^۲ و دیگران، ۲۰۲۳، ۴). با عنایت به آن چه بیان شد، زمان و مکان دو بعد مهم از رخداد‌های مجرمانه است. مهم‌ترین دلایل استفاده از تحلیل زمانی و مکانی در رخداد جرایم (به‌ویژه سرقت‌های خشونت‌آمیز)، شناسایی الگوی رفتاری مجرمان در ارتکاب جرم از یک‌سو و اتخاذ تدابیر هدفمند توسط پلیس برای پیشگیری و رویارویی با جرایم از سوی دیگر است.

افزون بر مطالب بالا باید گفت: مناطق شهری بزرگ و پرجمعیت، اگرچه در نگاه نخست، کانون تنوع، فراوانی و ثروت به‌شمار می‌روند، اما چنانچه اداره این مناطق با برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد همراه نگردد؛ خود منشأ فقر، بیکاری، انواع ناهنجاری‌های اجتماعی و سرانجام افول ارزش‌های انسانی خواهد بود (لانتز^۳ و دیگران، ۲۰۲۲، ۱۵). اندیشمندان، تقسیم‌بندی‌های گوناگونی از عوامل مؤثر بر بزهکاری افراد ارائه کرده‌اند. گروهی بر معضلات اجتماعی (مانند فقر و بیکاری، جمعیت زیاد، بی‌سوادی و...) و گروهی بر اختلالات شخصیتی و خانوادگی و... تمرکز دارند (آسمدی^۴، ۲۰۲۱، ۶۵). افزون بر این، رخدادها (اعم از طبیعی و غیرطبیعی) آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی خود را به‌دنبال دارند (شاخصی و آل‌شیخ، ۱۴۰۱، ۶۳).

روش

در این تحقیق از روش ترکیبی (کمی و کیفی) استفاده شده است. در روش کمی از روش تحلیل ثانویه و در روش کیفی از روش تحلیل محتوای کیفی بهره برده‌ایم. روش

1. Rational Choice theory.
2. Chen.
3. Asmadi.
4. Lantz.

تحلیل محتوا به منظور تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی به کار می‌رود و از طریق فرایند طبقه‌بندی نظام‌مند، کدها و درون مایه‌ها^۱ مورد شناسایی قرار می‌گیرند. در تحلیل محتوای کیفی، اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق مصاحبه و از طریق تداعی معنا تحلیل می‌شوند و نظریه‌های از پیش موجود جایگاهی ندارند. در این حالت، تحلیل داده‌ها با خواندن آن‌ها به صورت مکرر آغاز می‌شود تا درکی کامل درباره آن‌ها به دست آید. برای نمونه، برای رسیدن به درک یک متن مانند رمان، باید واژه به واژه آن را برای مشتق ساختن عناصری از متن، جهت طرح رمزها خواند (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰، ۲۳).

روش تحلیل ثانویه، تحلیل جدیدی از داده‌هایی است که به منظور دیگر گردآوری شده‌اند (بیکر، ۱۳۹۰، ۳۰۷). به بیان دیگر در تحلیل ثانویه، استفاده از داده‌هایی که توسط شخص دیگری برای برخی از هدف‌های دیگر جمع‌آوری شده، ملاک عمل است. در این مورد، محور بحث، پاسخگویی به سوال‌های محقق از طریق تجزیه و تحلیل مجموعه‌ای از داده‌ها که محقق در جمع‌آوری آن‌ها دخیل نبوده است، گردآوری شده است در واقع محقق داده‌هایی را که برای هدف‌های دیگر جمع‌آوری شده است را برای پاسخ به سوالات خاص پژوهش مورد استفاده قرار می‌دهد.

جامعه آماری در روش کمی شامل کلیه سرقت‌هایی است که از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱ در شهرستان بهارستان اتفاق افتاده است و جامعه آماری بخش کیفی، شامل نخبگان و خبرگان حوزه انتظامی و حجم نمونه آماری (به تعداد ۶۳ نفر) می‌باشد. روش نمونه‌گیری در بخش کمی از نوع تمام شمار و در بخش کیفی از نوع نمونه‌گیری هدفمند یا نظری است که این تعداد پس از انجام مصاحبه نیمه ساختاریافته تا حصول اشباع نظری به دست آمده است. در بخش کمی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون t تک استفاده شده

¹. Themes.

است. روایی بخش کمی و کیفی به ترتیب از نوع روایی صوری و ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی است.

در این پژوهش ابتدا مصاحبه‌ای بر اساس شاخص‌های انتخابی با خبرگان انجام شد و سپس مصاحبه دیگری به منظور شناسایی تأثیرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص با افراد مورد نظر صورت گرفت. با بهره‌گیری از نتایج تحقیق‌های پیشین و نیز از طریق انجام مصاحبه با خبرگان، تعداد هفت عامل (فقر و بیکاری، شرایط محیطی، حاشیه‌نشینی، نقش گروه همسالان، پایگاه اجتماعی و اختلالات شخصیتی سارقان) به عنوان عوامل مؤثر بر رخداد سرقت‌های خشن تلفن همراه در شهرستان بهارستان شناسایی شد.

یافته

برای دسترسی به یافته‌های پژوهش به معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه جامع علوم انتظامی امین مراجعه فرمایید.

بحث و نتیجه‌گیری

در یک نگاه کلی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد: سرقت تلفن همراه (اعم از خشن و غیرخشن)، ۱۰/۶ درصد از کل جرایم مورد بررسی در شهرستان بهارستان را به خود اختصاص داده است. گرایش کلی سارقان تلفن همراه در شهروندان بهارستان، متمرکز بر روزهای میانی و پایان هفته است که عمدتاً از ساعت ۸ صبح تا ۲۱ به وقوع می‌پیوندد. نکته دارای اهمیت دیگر این که از ساعت ۱۵ به بعد، رخداد سرقت (اعم از خشن و غیرخشن) تلفن همراه، کاهش محسوسی دارد که قابل تأمل به نظر می‌رسد. همچنین، نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد، بین شش شاخص (فقر و بیکاری، شرایط محیطی و جغرافیایی، پایگاه اجتماعی، گروه همسالان، حاشیه‌نشینی، اختلالات شخصیتی بزه‌کاران) و رخداد سرقت خشونت‌آمیز تلفن همراه شهروندان بهارستانی، رابطه معناداری وجود دارند. به عبارت دیگر با تغییر در میزان این شش متغیر، میزان رخداد سرقت خشونت‌آمیز نیز تغییر می‌یابد. در خصوص «شاخص فقر و بیکاری» به ترتیب اثرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص‌ها عبارتند از: «فراهم نبودن بسترهای شغل و

کار مناسب»، «ناتوانی در تنظیم رفتار خود با قوانین و هنجارهای اجتماعی». در خصوص «شاخص شرایط محیطی و جغرافیایی»، به ترتیب اثرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص‌ها عبارتند از: «احساس ناامنی محیطی»، «حضور کم رنگ نگهبان». در خصوص «شاخص پایگاه اجتماعی»، به ترتیب اثرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص‌ها عبارتند از: «رشد سریع جمعیت ناهمگون و تراکم بالای آن» و «کم‌سواد و بی‌سواد». در خصوص «شاخص گروه هم‌سالان»، به ترتیب اثرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص‌ها عبارتند از: «یادگیری الگوهای بزهکاری و فنون قانون‌گریزی از دوستان بزهکار و معتاد» و «برقراری تماس با دوستان در سن بزرگ‌سالی». در خصوص «شاخص حاشیه‌نشینی»، به ترتیب اثرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص‌ها عبارتند از: «محرومیت و ضعف اقتصادی» و «ممنوعیت و محدودیت در زندگی». در خصوص «شاخص اختلالات شخصیتی بزهکاران»، به ترتیب اثرگذارترین و کم‌اثرترین شاخص‌ها «حقارت» و «آزادی‌خواهی» است.

از آنجا که امروزه پراکندگی جرایم، تابعی از شرایط مکانی و زمانی، انگیزه و توانایی بزهکار و نحوه توزیع اهداف مجرمانه است، در این راستا گرایش به تحلیل مکانی و زمانی جرایم و به‌طور کلی بررسی رابطه مکان و زمان در ارتکاب جرم (به‌ویژه رخداد جرم سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه شهروندان) در سال‌های اخیر مورد توجه دولت و نهاد پلیس قرار گرفته است. در یک نگاه کلی و براساس نتایج برگرفته از پژوهش؛ اگر چه بین شش شاخص یادشده و رخداد سرقت خشونت‌آمیز تلفن همراه شهروندان بهارستانی، رابطه معناداری وجود دارند؛ لیکن وجود جمعیت متراکم و فراوان، زمین‌های بایر، باغ‌ها، زمین‌های کشاورزی وسیع در مجاورت مناطق مسکونی، وجود پارکینگ‌های بزرگ و کوچک کهنه فروشی و رفت و آمد تعداد کثیری از مردم در این محدوده‌ها، سکونت گسترده اتباع بیگانه در شهرستان بهارستان و گرایش به استفاده از گوشی‌های سرقتی میان آن‌ها و پرتعداد بزهکاران (سارقان) در

منطقه، از دلایل دیگر رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز در شهرستان بهارستان است. در این راستا، می‌توان نتیجه گرفت:

۱- سرقت تلفن همراه (اعم از خشن و غیر خشن) ۱۰/۶ درصد از کل جرایم مورد بررسی در شهرستان بهارستان را به خود اختصاص داده از این‌رو، شناسایی مکان و زمان دقیق رخداد این جرم و عوامل مؤثر بر آن، می‌تواند نهاد انتظامی را در پیشگیری و مقابله به هنگام با این جرم تا حد قابل قبولی یاری رساند.

۲- گرایش کلی سارقان به سرقت تلفن همراه در شهروندان بهارستانی، متمرکز بر روزهای میانی و پایان هفته است که عمدتاً از ساعت ۸ صبح تا ۲۱ به وقوع می‌پیوندد. نکته حائز اهمیت دیگر این که از ساعت ۱۵ به بعد، رخداد سرقت (اعم از خشن و غیر خشن) تلفن همراه، کاهش محسوسی دارد که قابل تأمل به نظر می‌رسد.

۳- پس از تحلیل داده‌ها مشخص گردید، رخداد سرقت‌های خشونت‌آمیز تلفن همراه در شهرستان بهارستان از الگوهای مکانی و زمانی ویژه‌ای پیروی می‌کند. بدین نحو که بیشتر این سرقت‌ها، از نظر مکانی در خیابان‌ها، کوچه‌ها، مراکز تفریحی (پارک‌ها و بوستان‌ها) خلوت و از نظر زمانی نیز بیشتر در ایام میانی هفته (سه شنبه‌ها) بین ساعت ۱۳:۳۰ تا ۱۴:۳۰ رخ می‌دهد.

۴- در خصوص مقایسه نتایج حاصل از تحقیق با دیگر پژوهش‌های انجام شده نیز باید گفت: با توجه به نبود پژوهش‌های مشابه هم به لحاظ موضوعی و هم به لحاظ منطقه‌ای، مقایسه دقیق تحقیق حاضر با تحقیق‌های پیشین میسر نبود، لیکن با بررسی به عمل آمده مشخص شد؛ تحقیق حاضر در قسمت نخست (تحلیل زمانی و مکانی رخداد جرم سرقت تلفن همراه)؛ با نتایج تحقیق‌های پیشگاهی فرد و همکاران (۱۳۹۸)، یزدانی و همکاران (۱۳۹۷)، پرهیز و همکاران (۱۳۹۵) و بارانی و همکاران (۱۳۸۹) در معرفی الگوهای زمانی و مکانی رخداد جرائم خشن تا حدودی همخوانی دارد. همچنین، یافته‌های مقاله حاضر در خصوص قسمت دوم (عوامل مؤثر بر رخداد جرم سرقت‌های

خشونت‌آمیز تلفن همراه؛ تا حدودی با نتایج تحقیق هپل و همکاران (۲۰۲۰)، مهدنژاد و همکاران (۱۳۹۹)، بارانی پسیانی و همکاران (۱۳۹۸)، عبادی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۸)، دیملو و همکاران (۲۰۱۸)، راجلیف (۲۰۱۰)، محسن کلانتری (۱۳۸۰) و کیث هریس (۱۹۸۶) در احصاء عوامل مؤثر بر رخداد جرائم خشن تا حدودی همخوانی دارد.

پیشنهاده‌ها

۱- با توجه به شناسایی الگوی زمانی و مکانی ارتکاب سرقت‌های خشن تلفن همراه در شهرستان بهارستان، باید زمان اوج رخداد جرم سرقت‌های خشونت‌آمیز و مکان‌های پرتکرار سرقت تلفن همراه شهروندان را از طریق رسانه‌های محلی، مساجد، پایگاه‌های بسیج و ... به اطلاع شهروندان برسانند تا اقدامات پیشگیرانه لازم از سوی شهروندان اتخاذ شود.

۲- تیم‌های گشت پلیس (اعم از پیاده و خودرویی) متناسب با الگوی زمانی و مکانی رخداد سرقت‌های تلفن همراه، برنامه‌ریزی شده و هدفمندتر اعزام شوند.

۳- آگاه‌سازی شهروندان به‌ویژه زنان، کودکان و سالمندان در زمینه پیشگیری از سرقت تلفن همراه در اماکن و فضاهای عمومی سطح شهرستان به‌صورت ویژه در دستور کار پلیس و رسانه‌های محلی قرار بگیرد.

۴- مکان‌های پرتکرار ارتکاب جرم سرقت تلفن همراه شهروندان در صورت امکان به دوربین مدار بسته مجهز شوند.

۵- با توجه به این که سارقان تلفن همراه عموماً از موتورسیکلت استفاده کرده و ممکن است مسلح به سلاح سرد و حتی گرم باشند؛ ضرورت دارد، از تمام ظرفیت‌ها برای پوشش سطح شهرستان (به‌ویژه در نقاط پر رخداد جرم سرقت) استفاده شود.

۶- پلیس بیش از پیش نسبت به کنترل تردد و ساماندهی موتورسیکلت سواران، به‌ویژه موتورسیکلت سوارانی که بدون پلاک یا با سرو صورت پوشیده در معابر عمومی ظاهر می‌شوند اهتمام ورزیده و از تمام ظرفیت‌ها برای شناسایی و دستگیری سارقان تلفن همراه شهروندان استفاده بهینه نماید.

سپاسگزاری

نگارندگان از زحمات کارکنان فرماندهی انتظامی ویژه غرب تهران که در ارائه آمار و پاسخ به مصاحبه نهایت همکاری را داشته‌اند، سپاسگزاری می‌نماییم.

منابع:

۱. بارانی پسین، وحید، محمدرضا پورغلامی سروندانی، سیدعلی عبادی‌نژاد. (۱۳۹۸). «تحلیل توزیع مکانی قربانیان جرم برداشت غیرمجاز از حساب‌های بانکی در شهر تهران»، پژوهش‌نامه جغرافیای انتظامی، (۲۸) ۷. ۱۴۲-۱۱۵.
- 20.1001.1.23833580.1398.1398.28.5.0
۲. بارانی و دیگران. (۱۳۸۹). تحلیل الگوهای مکانی - زمانی بزهکاری در مناطق شهری، فصلنامه انتظام اجتماعی، سال دوم، شماره اول.
http://sopra.jrl.police.ir/issue۴۵۰۰_۴۵۵۱.html
۳. پیشگاهی فرد و همکاران. (۱۳۹۰). «تحلیل جغرافیایی کانون‌های جرم خیز جرایم مرتبط با مواد مخدر در شهر کرمانشاه، نشریه انتظام کرمانشاه، دوره ۳. شماره ۱۱ - ۷۵-۹۶.
4. https://urs.ui.ac.ir/article_20003.html
۴. حاتمی‌نژاد، حسین؛ نجفی، اسماعیل. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل فضایی - زمانی کانون‌های سرقت جیب‌بری و کش‌روزی در شهر سمنان. دو فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای اجتماعی شهری. ۵ (۱) ۱۲۱-۱۳۷.
- doi: 10.22103/JUSG.2018.1965
۵. شاخصی مهدی، آل شیخ علی اصغر. (۱۴۰۱)، تحلیل توزیع مکانی و زمانی رخدادهای طبیعی ایران از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ بر پایه گزارش‌های خبری، نشریه علمی پژوهشی علوم و فنون نقشه برداری. ۱۲ (۱) ۶۳.
- URL: <http://jgst.issge.ir/article-۱-۱۰۹۸-fa.html>
۶. عبادی‌نژاد، علی؛ سید، امان‌الهی، منوچهر. (۱۳۹۷). تحلیل جرم سرقت از منزل با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی. فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، شماره ۴۹. ۱۰۰-۷۹. 20.1001.1.17359367.1397.13.49.4.7

۷. عبادی‌نژاد، سیدعلی، کنعانی، اکبر، و مهدوی نیا، مهدی. (۱۳۹۸). شناسایی کانون‌های جرم خیز سرقت داخل خودرو و بررسی تأثیر تراکم جمعیت در شکل‌گیری این کانون‌ها در شهر گرگان. *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، ۷(۲۵)، ۳۷-۵۰.

<http://pogra.jrl.police.ir/article۹۱۲۵۳.html>

۸. علی‌نسب، بنی نعیمه. (۱۳۹۹). تحلیل جامعه‌شناختی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری با تأکید بر احکام جنایی در سال ۱۳۹۹، *فصلنامه علمی- پژوهشی توسعه اجتماعی*، دوره ۱۶، شماره ۴.

20.1001.1.25383205.1401.16.4.6.4

۹. پرهیز، فرهاد. (۱۳۹۵). شناسایی و تحلیل مکانی کانون‌های جرم خیز در کلان‌شهرها مطالعه موردی: منطقه ۱۲ کلان‌شهر تهران، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، دوره ۵، شماره ۴.

10.22108/ssoss.2017.21275

۱۰. مهدنژاد، حافظ؛ جوانمرد، محمد؛ بزرگوار، علیرضا؛ تمجیدی، زهرا. (۱۳۹۹). تعیین کانون جرم خیز مرتبط با نزاع و درگیری (مورد مطالعه: شهر جدید هشتگرد). *نشریه پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*. شماره (۲۹) ۱۲۴-۱۰۳.

۱۱. نجفی، اسماعیل؛ زیاری، کرامت‌الله. (۱۴۰۰). تحلیل و پایش دینامیکی کانون‌های سرقت از منزل در شهر سمنان. *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*. ۹(۳۳). ۱۴۶-۱۱۵.

10.22034/pogra.2021.96170

۱۲. علی، یزدانی. (۱۳۹۷). بررسی الگوی پراکنش فضایی جرائم سرقت در شهر اردبیل به‌منظور شناسایی کانون جرم خیز سرقت، *نشریه پژوهش‌نامه جغرافیای انتظامی*، دوره ۶، شماره ۲۲.

13. Anselin, L, Cohen, Cook, D. Gorr, W. and tita, G. (2018). Spatial analysis of crime. In measurement and analysis of crime and justice. Edited by dearid dattce. Vol. 4 of criminal justice.

14. Palmater, P. D. (2022). *Death By Poverty. Power and Resistance: Critical Thinking About Canadian Social Issues*, 69.

15. Asmadi, Erwin. "Reasons Justifying Criminal Abolition in the Indonesian Legal System." *International Journal Reglement and Society (IJRS)* 3.2 (2021): 82-88.
16. Chen, P., Yuan, H., & Li, D. (2013). Space-time analysis of burglary in Beijing. *Security Journal*, 26, 1-15.
17. de Melo, S. N., Pereira, D. V., Andresen, M. A., & Matias, L. F. (2018). Spatial/temporal variations of crime: A routine activity theory perspective. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(7), 1967-1991.
18. Felson, M. and Poulsen, E. (2003) Simple indicators of crime by time of day. *International Journal of Forecasting*.19: 595- 601.
19. Hipple, N. K., Huebner, B. M., Lentz, T. S., McGarrell, E. F., & O'Brien, M. (2020). The case for studying criminal nonfatal shootings: Evidence from four Midwest cities. *Justice Evaluation Journal*, 3(1), 94-113.
20. Lantz, B., & Willis Shaw, S. (2023). How Criminological Theory Can Inform the Role of Marketing in Understanding Radicalization and Deradicalization. *Journal of Public Policy and Marketing*, 42(1), 15-17.
21. Lee, H. D., Reyns, B. W., Kim, D., & Maher, C. (2020). Fear of crime out west: Determinants of fear of property and violent crime in five states. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 64(12), 1299-1316.
22. Ratcliffe, J. (2010). *Crime mapping: spatial and temporal challenges*. Handbook of quantitative criminology, 5-24.
23. Samanta, S., Sen, G., & Ghosh, S. K. (2022). A literature review on police patrolling problems. *Annals of Operations Research*, 316(2), 1063-1106.
24. van Uhm, D. P., & Nijman, R. C. (2022). The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum. *European Journal of Criminology*, 19(4), 542-561.